

УДК 78.071.2:159.98

Т. В. Островська

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХОРОВОГО ДИРИГЕНТА

Діяльність диригента – одна з найскладніших музичних професій. Диригентська діяльність об'єднує раціональний та емоційний підходи, вона багатофункціональна і являє собою цілий комплекс діяльностей, у який входить: інтерпретаційна (аналітична), виконавська (евристична), керуюча (що реалізує), репетиційна (педагогічна) і організуюча. Перед диригентом постійно виникає практична необхідність у здійсненні не лише художніх, а й кола немусичних завдань і функцій, притаманних усім видам людської діяльності. У першу чергу, це відноситься до механізмів спілкування, комунікації і психологічних впливів.

Дослідження діяльності хормейстерів, в основному полягало у визначенні необхідних знань, умінь і навичок, тобто йшло по дорозі вивчення наочної і методичної підготовки майбутніх диригентів. Над розробкою проблем диригування працювали такі майстри хорового мистецтва, як Л. М. Андреева, Г. О. Дмитревський, О. О. Єгоров, С. А. Казачков, М. М. Канерштейн, К. Б. Птица, П. Г. Чесноков і багато інших. В їх роботах розглядаються питання диригентської техніки, особливості репетиційного процесу, проблеми стилю у виконанні, але, на жаль, не розкриваються психологічні аспекти професійної діяльності диригента. Як справедливо відзначив Л. М. Гинзбург: „Переважає більшість сучасних музикантів-виконавців у своїх друкованих роботах постійно торкаються питань фізіології, психології, лінгвістики тощо, але, торкнувшись, ніби залишаються на півдорозі” [1, с.3].

Нині, завдяки дослідженням у галузі соціальної психології, психології праці, психології спілкування і колективної діяльності, психології творчості, музична психологія отримала можливість, спираючись на результати наукових досліджень, пояснити структуру функціонування психологічних механізмів, що складають основу професійної діяльності хорового диригента.

Психологічному аналізу диригентської діяльності і розгляду структури диригентських здібностей оркестрового диригента присвячені роботи Л. Л. Бочкарьова, Г. Л. Єржемського, В. І. Петрушина, В. Г. Ражникова та ін. Питання ж про психологічні механізми професійної діяльності хорового диригента на сьогоднішній день залишаються відкритими.

Тому метою нашої статті є дослідження психологічних механізмів професійної діяльності хорового диригента.

Багатогранність функцій диригента проявляється в тому, що він повинен бути одночасно організатором – заздалегідь спланувати репетиційний час і підготувати концертний виступ, намітити майбутню програму, подбати про наявність нотного матеріалу.

Професійні якості диригента складаються з природної обдарованості та спеціального навчання.

Перш за все, це яскраво виражена музикальність, відмінно розвинений слух, добре розвинений гармонійний і поліфонічний слух; вольове, гнучке і стійке відчуття ритму; багата і безвідмовна музична пам'ять, відмінні психомоторні (мануальні) здібності, крім цього диригент повинен володіти швидкістю реакції, яскравою і глибокою емоційністю, витримкою, добре розвинутою зосередженою і розподіленою увагою та тією дозою чарівності, безпосередності і дружелюбності у спілкуванні, що на сцені перетворюється в артистизм.

Для того, щоб тримати весь хоровий колектив і кожного музиканта в стані творчої мобілізованості, диригент повинен володіти неабиякою впевненістю в собі, витримкою, рухомою психікою. Передбачаючи звучання кожного голосу в хорі, відповідно до задуманої інтерпретації, диригент повинен вчасно стримати квапливого хориста або, що частіше, – підготувати до вступу байдужого, зберігаючи такт і не принижуючи гідність музиканта. Диригент завжди повинен бути у формі, в творчому стані і в мобілізаційній готовності, він не має права дати привід до невпевненості за результат виступу. Для цього необхідні величезна витримка, самодисципліна та акторські якості.

Багато диригентів відзначають під час диригування виникнення між ними і музикантами „духовних струмів”, за якими встановлюється необхідний зв'язок. Говорять про гіпнотичний вплив диригента на свідомість музикантів, які ніби заворожені виконують усі вказівки диригентського жесту. Великого значення диригенти надають зоровому контакту. „Очі всесильні, – стверджував Ю. Орманді. – Вони... просять, переконують – і є засобом постійної комунікації між керівником оркестру і музикантами, - дзеркалом, яке відображає кожну думку й емоцію диригента” [2, с.78].

Під час репетицій дуже важливою проблемою є вміння робити колективу критичні зауваження щодо їхнього виконання. Багато хто сприймає подібні зауваження болісно. Тому, щоб не принизити гідність виконавців, слід дотримуватись наступних правил:

- починати з похвали і щирого визнання достоїнств колективу;
- вказувати на помилки не прямо, а опосередковано;
- ставити хористу питання, замість того, а не давати накази;
- висловлювати колективу схвалення з приводу найменшого позитивного результату і відзначати кожний успіх;
- створювати людям гарну репутацію, яку вони будуть намагатися зберігати.

Здатність диригента до спілкування є однією із складових граней його таланту. Із психологічного погляду для збереження добрих відносин з колективом диригент повинен вміти чередувати три позиції – Батька, Дорослого та Дитини. Перебуваючи в позиції Батька і володіючи всіма повноваженнями влади, диригент може наказати виконувати або не виконувати якісь дії, наприклад, зробити зауваження щодо запізнення на репетиції. Перебуваючи в позиції Дорослого, він обговорює проблеми трактування музичного твору. Перебуваючи в позиції Дитини, він може пожартувати зі своїми музикантами.

Уміння встати на правильно обрану позицію в залежності від ситуації, що склалася, сприяє формуванню і підтриманню єдності колективу.

Основним і найбільш розгорнутим полем діяльності спілкування диригента і хору є репетиція. Ось чому вона завжди потрібна диригентові. Хору треба засвоїти жести диригента, знати його інтерпретацію музичного твору, темпи. Диригенту потрібно знати виконавські можливості солістів, окремих партій та хору в цілому, його гнучкість і швидкість реакції на диригентський жест.

Гарне знання партитури і відмінне володіння диригентською технікою підвищують продуктивність репетицій, проте, це не єдина умова для встановлення взаєморозуміння між диригентом і хором. Тут значну, а іноді і визначальну, роль відіграють психологічні умови спілкування.

Диригент у процесі творчості мислить не „нотами”, а образами. Своє виконавське відношення до музики він передає за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Музично-виконавська комунікація між диригентом і хором здійснюється не тільки по інтуїтивному каналу, але і на основі взаєморозуміння, усталеного в процесі репетицій. Причому це взаєморозуміння покращується настільки, наскільки більше використовується жест і активне спілкування під час репетиції. Іноді один виразний жест може замінити декілька речень, в других випадках диригенту потрібно пояснити, який саме емоційний відгук повинні передати виконавці. Ось чому найбільш досвідчені диригенти, педагоги і музиканти поєднують вербальне тлумачення твору з диригентською технікою під час репетиції, правильно підкреслюючи їх позитивну роль в емоційній налаштованості виконавців.

Підсумком спільної роботи диригента і хору є концертний виступ. Тут роль диригента безсумнівно велика. Він повинен створити творчий підйом, атмосферу свята, які завжди повинне панувати на концерті. Від його волі, впевненості в собі і колективі, від його захопленості й умінні вселити в виконавців піднесеність почуттів буде залежати творчий успіх і успіх у публіки.

Як би добре не була підготовлена програма на репетиції, якщо на концерті диригент не зуміє передати колективу своє захоплення –

виконання буде схоже на „добре вивчений урок”, за влучним висловом професора І. О. Мусіна [3, с.115].

Поряд з вольовою ініціативою диригент повинен бути дуже чуйним, щоб виявити гнучкість і поступливість, уміння швидко перебудуватися. Концертний виступ – це завжди психологічний і професійний іспит для диригента і хору.

Отже, психологічний вплив диригента на колектив здійснюється за рахунок емоційно вольових дій, які трохи випереджують дії виконавців. Використовуючи механізми лідерства, диригент будує свої керуючі дії, відштовхуючись від внутрішнього звучання музики, як ідеального еталона. Творча довіра до диригента й психологічна готовність слідувати за ним заснована на його заслуженому музичному, педагогічному й артистичному авторитеті.

Список використаної літератури

1. Гинзбург Л. О технике дирижирования» / Л. Гинзбург // Дирижерское исполнительство. Практика. История. Эстетика – М. : Музыка, 1975. – 632 с. **2. Сивизьянов А. С.** Дирижёрское выражение музыкальных элементов и стилей / А. С. Сивизьянов. – Шадринск : Изд-во ПО Исеть, 1997. – 372 с. **3. Мусин И. А.** Техника дирижирования / И. А. Мусин. – Л. : Музыка, 1987. – 247 с.

Островська Т. В. Психологічні механізми професійної діяльності хорового диригента

У статті автор розкриває психологічні механізми професійної діяльності диригента хору. Тлумачиться поняття диригентської діяльності та зазначається багатогранність її функцій. Автором відмічається, що на диригента покладається багато вимог, обов'язкова сукупність яких має привести до бажаного результату. Так, він має поєднати природну обдарованість зі спеціальним навчанням, бути впевненим у собі, витриманим, тактовним тощо. Під час репетиції, а особливо на концерті, диригент повинен встановити контакт із хором, творчо мобілізувати колектив. Підсумовуючи вищесказане, робиться висновок, що психологічний вплив диригента на колектив має трохи випереджати практичні дії виконавців.

Ключові слова: професійні якості диригента, психологічні механізми спілкування, творча диригентська діяльність, хоровий колектив, репетиція.

Островская Т. В. Психологические механизмы профессиональной деятельности хорового дирижера

В статье автор раскрывает психологические механизмы профессиональной деятельности дирижера хора. Раскрывается понятие дирижерской деятельности и указывается многогранность ее функций. Автором отмечается, что на дирижера возлагается много требований,

обязательная совокупность которых должна привести к желаемому результату. Так, он должен соединить природную одаренность со специальным обучением, быть уверенным в себе, выдержанным, тактичным и т.д. Во время репетиции, а особенно на концерте, дирижер должен установить контакт с хором, творчески мобилизовать коллектив. Подытоживая вышесказанное, делается вывод, что психологическое воздействие дирижера на коллектив должно немного опережать практические действия исполнителей.

Ключевые слова: профессиональные качества дирижера, психологические механизмы общения, творческая дирижерская деятельность, хоровой коллектив, репетиция.

Ostrovskaya T. V. Psychological Mechanisms of Professional Choral Conductor

The article reveals the psychological mechanisms of choir conductor's professional activity. The concept of conductor's activity and diversity of its functions are interpreted. The author notes that the conductor is assigned a lot of requirements, a mandatory set of which should lead to the desired result. So, he should unite his natural talent with special training, be confident, self-possessed, tactful, etc. Musical and performing communication between conductor and choir is based on mutual understanding established during rehearsals. In this process the conductor uses gesture and active communication. Sometimes one expressive gesture can replace a few sentences, in other cases conductor should explain what kind of emotional response must reproduce the performers. In order to keep the choir and every musician in a creative mobilization, the conductor should have extraordinary self-confidence, self-control and lively psyche. He has no right to give rise to uncertainty for the result of the performance. This requires a great self-control, self-discipline and dramatic qualities. During the rehearsal, and especially at the concert, the conductor has to make contact with the choir, creatively mobilize a collective. He has to make a creative impulse, an atmosphere of the holiday, which should always prevail at the concert. The psychological impact of the conductor on the choir collective should be little ahead of performers' practical actions. The article concludes that the will of the conductor, the confidence of himself and his collective, enthusiasm and ability to inspire the artists determine the success of the concert performance.

Key words: conductor's Professional Skills, Psychological Mechanisms of Communication, Creative Activity of a Conductor, Choral Collective, Rehearsal.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.

Прийнято до друку 31.05.2013 р.

Рецензент: к. п. н., доцент Федоріщева С. П.